

De sakkyndiges ord

Taler

Johan Nygaardsvold

Dato

20 mars 1934

Sted

Stortinget

- 1 Jeg vil for min del ikke snakke om den foreliggende finansinnstilling og heller ikke i nogen videre utstrekning om de økonomiske spørsmål som knytter sig både til den innstilling og til innstilling nr. 143. Det vil andre av mitt parti gjøre. Det jeg for min del vil snakke om det er innstilling nr. 143 og om
- 5 foranstaltninger mot krisen og arbeidsløsheten.

- Når den siste ærede taler advarte mot å snakke for galleriet i det spørsmål, synes jeg for min del at han også var nokså langt ute på det skråplan. Han snakket nok ikke for det galleri som finnes her i dag, men han snakket - eftersom jeg forstod -
- 10 for hele det store pengegalleri både her i vårt land og utover hele verden. Det var der bekymringene var for hr. Lykkes vedkommende, det var der skoen først trykket.

- Men før jeg går inn på selve innstillingen og de dissenser som knytter sig til den vil jeg få lov å si noen ord om spesialkomiteens arbeid. Komiteen blev nedsatt
- 15 den 24 januar i år. Den fikk sig oversendt til behandling stortingsmeddelelse nr. 11, enn videre bondepartiets kriseprogram, arbeiderpartiets kriseplan og høires forhandlingsgrunnlag, grunnlinjer for løsningen av de forskjellige krisespørsmål. Komiteens innstilling er avgitt den 13 mars. Det kan naturligvis sies at det tok
- 20 nokså lang tid for komiteen å bli ferdig med sin innstilling, det er ikke noget å undre sig over. Enkelte, især enkelte aviser har i den senere tid reist spørsmålet: hvad bestiller nu Stortinget, det er ingen ting som blir gjort der nede, folk venter på å få se et resultat. Forholdet er selvfølgelig det, som vi alle sammen forstår, at de spørsmål som spesialkomiteen har arbeidet med, det er spørsmål av så stor
- 25 rekkevidde og spørsmål av den art, at folk stort sett over det hele land er sterkere interessert i de spørsmål, enn folk har vært i almindelighet omkring de spørsmål som er behandlet i Stortinget.

Jeg vil be at man, når man synes det er gått sent med komiteens arbeid, vil huske

på at spesialkomiteen er sammensatt av medlemmer fra de øvrige komiteer, disses arbeid skulde også fremmes, deres innstillinger skulde også være ferdig til den 10 mars. Det gjaldt for spesialkomiteen, og for de medlemmer av den som satt i andre komiteer, å ordne arbeidet slik at alt blev gjort og intet forsømt. Jeg vil for mitt vedkommende her gjerne benytte anledningen til å si, at samtlige komiteer i sin almindelighet, og de komiteer hvis medlemmer satt i spesialkomiteen i særdeleshet, har utført sitt arbeid både hurtig og i overensstemmelse med den lagte arbeidsplan, slik at vi i år hvad innstillingenes avgivelse angår står godt, - ja jeg tør si at vi står like godt om ikke bedre på det område her i Stortinget i år, enn vi har gjort noget annet år.

Dernest vil jeg også peke på at spesialkomiteen har hatt vanskelige og høist forskjelligartede spørsmål å arbeide med. Spesialkomiteens innstilling omfatter jo en hel rekke budgetter, og vi kan vel gjerne si at spesialkomiteens innstilling er en prøve på en samlet budgettbehandling, i en mindre målestokk riktignok, men en samlet behandling av forskjellige budgetter, hvor de store linjer trekkes op, uten at der legges unødig vekt på de små detaljer.

Og ikke minst vil jeg nevne at både formelt og reelt var det vel påkrevd at Regjeringen fikk anledning til å uttale sig om de kriseforslag som forelå ved siden av Regjeringens forslag, og Regjeringens uttalelse om disse spørsmål fikk spesialkomiteen de første dager av mars i St. med. nr. 19 som inneholder Regjeringens uttalelse. Den er datert 2 mars. Og fra da og til spesialkomiteens innstilling blev avgitt, hadde spesialkomiteen bare vel en uke til å gjennomgå et dokument på 132 tettrykte sider. Jeg skal siden komme tilbake til dette dokumentets innhold. Jeg har villet si disse ord først og fremst av hensyn til dem som på grunn av at de personlig lider under de økonomiske vanskeligheter, som folk og land har å kjempe med, har ventet og venter på at Stortinget skulde treffe sin avgjørelse i disse viktige spørsmål, men jeg har også villet si det overfor dem som ikke egentlig personlig føler krisens vanskeligheter, men som allikevel går rundt og klager og forsøker å slå politisk mynt på det agitasjonsnummer, at arbeidet i Stortinget går så sent og at Stortinget ikke kan utrette nogen ting, og at man derfor må skaffe sig en sterk mann til å gjøre det arbeid som Stortinget nu gjør.

Bortsett fra et enkelt spørsmål, som jeg også skal komme tilbake til senere, har behandlingen i komiteen ført til at komiteen har delt sig i et flertall bestående av samtlige borgerlige partiers medlemmer, og et mindretall som består av

70 arbeiderpartiets medlemmer. Og selve resultatet av behandlingen er da blitt det, at Regjeringens forslag til krisebevilgninger er blitt vedtatt i sin helhet, det er blitt komiteens innstilling i alle spørsmål. Dette forhold skal jeg også komme tilbake til senere, for jeg for min del tror man kan gjøre mange oppbyggelige betraktninger omkring dette resultat, betraktninger som jeg for mitt
75 vedkommende ikke vil forholde hverken Stortingets medlemmer eller almenheten i særdeleshet. Det jeg imidlertid først og fremst finner å måtte snakke om, det er komiteens mindretalls, arbeiderpartiets syn på de spørsmål som komiteen har behandlet, og de forslag som vi har funnet grunn til å fremlegge i forbindelse med denne innstilling.

80

Når man snakker om det offentliges støtte til avhjelp av krisen, vil det som oftest bli anført og henvist til, at samfundet, staten, det offentlige, har ofret en hel masse penger på å bekjempe krisen. Ja, det kan for såvidt være riktig, hvis man ser alle de beløp samlet for alle år efter at hele krisen og arbeidsledigheten for
85 alvor begynte å gjøre sig gjeldende her i landet. Men man må også se på hvordan disse bevilgninger fordeler sig, man må se på hvordan de er blitt anvendt, hvordan man har gått frem for å bekjempe krisen, hvilken krisepolitikk det er som er ført her i landet. Og ser vi litt næiere på det vil vi se, at det prinsipp som har vært fulgt når det gjelder å bekjempe krisen, det har vært at vi skulde støtte
90 litt her og litt der, men uten nogen plan eller vilje til stort sett å skape nye arbeidsmuligheter i så stor utstrekning at de, som på grunn av den tekniske utvikling og på grunn av foranstaltninger fra samfundet i det hele tatt er blitt permanent arbeidsledige, igjen kunde komme i arbeid.

95 Det er da for disse vedkommende blitt til det her i landet, at forsorgsvesenet er blitt omtrent den eneste næringsvei som de er blitt henvist til, - bortsett fra at staten, det offentlige, har satt igang litt nødsarbeid nu og da, her og der utover landet, til nødsarbeidsbetaling. De borgerlige partier har nemlig betraktet arbeidsledigheten - for å ta den side av krisen - som et forbigående fenomen.

100 Derfor kan vi også forstå den begrunnelse som vi så ofte har hørt, at man må gi så lav betaling som mulig for nødsarbeid, for at folk ikke skulde føle sig fristet til å søke sig inn på nødsarbeid, som det blev sagt, og at de som kom inn i nødsarbeid så snart som mulig skulde komme sig over i ordinært arbeid igjen.

105 Arbeidsledigheten har pågått år etter år, den er steget fra tid til annen, og det begynner nu å bli klart for alle sammen, at det er ikke uviljen mot å søke ordinært arbeid som er årsaken til arbeidsledigheten, det er ikke det at folk så

110 gjerne vil gå på nødsarbeid mot å gå på ordinært arbeid. Og derfor hører man ikke nu lenger den påstand anført for at man skal gi små bevilgninger og lave lønninger, men nu anføres det at når man må betale så lave lønninger som man gjør for det arbeid som det offentlige setter igang, ja så er det for at bevilgningene skal rekke lenger. Og resultatet av denne politikk er blitt at arbeidsløsheten er stadig voksende og vokser i vårt land, det er ingen som lenger
115 tror på det at den er et forbigående fenomen. Dette har igjen ført til at forsorgsbudgettene rundt omkring i våre bygder er blitt sprengt, kommunenes økonomi er blitt underminert, og altsammen står likesom og vibrerer på avgrunnens rand. Og kanskje det aller verste av alt er at hundretusener av vårt lands befolkning ikke har arbeid, og av den grunn har de ikke midler til å kjøpe
120 selv det aller nødvendigste til livets opphold.

Det er ganske klart at denne krisetilstand innvirker også på dem som ennå går i sitt ordinære arbeid, det innvirker på hver enkelt, enten det nu er lønnsarbeidere eller andre som sitter på fast lønn, eller det er bønder eller fiskere. Det blir
125 vanskeligere og vanskeligere å få avsatt sine produkter fordi kjøpeevnen svikter så totalt for store deler av vårt folk. Og dessuten, skattene øker og øker stadig fordi skattefundamentene svikter og fordi en stadig økende del av befolkningen, istedenfor å tjene til livets opphold og istedenfor å betale skatt, nu må ha av skattene, de må ha av forsorgsvesenet.

130 Og så er det en annen side av krisen som man kan se på på samme måte, og det er gjelds- og rentespørsmålet. Det er den førte penge- og valutapolitikk som i vesentlig grad er årsaken til den veldige gjeldsbyrde, som nu både den enkelte og samfundet sliter med. Dette forhold erkjennes da også, og man erkjenner også at
135 gjelds- og rentebyrdene nu er for store, og at de må ned. Men ser vi tilbake på det som er gjort for å få denne gjelds-rentebyrde ned, så tror jeg alle sammen må være enig om at de borgerlige politikere ikke har maktet å ta sig sammen for å få folk og land ut av dette uføre som gjelds- og rentekrisen betinger. Alle sier at gjelden, ja den er for stor, og man hører som oftest også, især ved hvert Stortings
140 begynnelse, at i år skal det bli en ordning. Men hvilken ordning er det man har forsøkt å treffe for å rette på disse forhold?

Jo, det er en av de viktigste ordninger å bevilge penger til rentelettelser efter individuell prøvelse, som det heter. Det er blitt et så forferdelig moderne ord
145 dette «individuell prøvelse» her i Stortinget. Hvad vil imidlertid disse rentelettelser egentlig si i praksis? Jo, det vil si at staten hvert år har ofret penger

for å holde liv i den for store gjeldsbyrde, og så lenge man ikke vil foreta en
generaloprydning av gjelds- og rentekaoset, så har de rentelettelser som
150 Stortinget bevilger omtrent like stor betydning, like stor virkning på å lette
gjeldstrykket, lette rentebyrden, som en bøtte vann på en skogbrann.

Ja, vil en hel del si, men vi har da lånekassene nu, vi har da fått opprettet dem. Ja,
det er oftest den kobberslange i vår gjeldsrørken som de borgerlige partier
155 henviser til, når man snakker om gjeldstrykket og om rentebyrden. Vi hørte det
f. eks. også igår, da det gjaldt om å vedta foranstaltninger for å få stanset
tvangsauksjonene - bare midlertidig, bare for et kort tidsrum - da var det straks
en hel del som skrek op for å lette sin samvittighet, for å legge som et plaster på
den, og sa: Men vi har da lånekassene. Men alle sammen vet, ikke bare de som
160 sitter i Stortinget - de skulde vite det best - men alle utover bygdene, som har
hatt med de institusjoner å gjøre, og alle de som har forsøkt å få hjelp i
lånekassene, vet, at denne kobberslange eier ikke nogen helbredende evne. Man
kan snakke med folk utover bygdene som jeg sier, man kan snakke med de folk
som tilhører de borgerlige partier og særlig det parti som har sterkest anbefalt
165 lånekassene, snakke med dem når de har holdt på å stelle med disse lånekasser en
stund, de har hån og forakt overfor en slik hjelp, overfor slike innretninger. Og
vi forstår også, at det erkjennes av Stortinget, for det er ikke et eneste år, siden
kassene blev opprettet, medmindre man kommer med forslag til forandringer her
i Stortinget. Man lapper og lapper på loven hvert eneste år, lapper og lapper, og
170 til slutt er det så mange lapper, at hele reformen siger sammen av sig selv. Det er
de borgerlige partier som har hatt makten, de har håpet på at alt skulde ordne sig
selv, de har villet få de andre til å tro på, at krisen var bare forbigående, og så har
man inntil videre latt arbeidsløsheten florere, og så har man latt gjelds- og
rentekrisen ordne sig selv, gjennom tvangsauksjoner.

175 Jeg synes at også de borgerlige partier nu burde begynne å forstå, at den
økonomiske verdenskrise ikke er en krise i god gammeldags forstand, en krise
som vi har vært vant til å se i forbindelse med kapitalismen i det hele tatt, men at
det vi nu oplever utover hele verden, det er i virkeligheten en ny tid med nye
180 produksjons- og omsetningsformer, som holder på å bryte igjennem -
selvfølgelig med de ulemper, med den ve og smerte som følger med at en ny tid
skapes. Og jeg synes også, at de borgerlige partier skulde begynne å forstå, at det
nytter ikke å tilpasse den nye tid som vi står overfor, som vi er gått inn i allerede,
efter gamle opfatninger og gammel konservativ eller liberalistisk politikk. De
185 bør jo før jo heller lære sig til å forstå den ting, at nutidens politikk må tilpasses

etter tiden. Det nytter ikke å tilpasse tiden etter den politikk som de har ført hittil.

190 Det norske arbeiderparti erkjenner, at vi står overfor dette nye skifte både i produksjon og i samfunnsopfatning, og det norske arbeiderparti har derfor ført sin politikk under hensyntagen til de rådende forhold. Jeg vil nu, som jeg så mange ganger tidligere har gjort, minne om, at der går en ubrutt linje i mitt partis kamp imot, at vår krone skulde jobbes op i gullpariteten, og vår stilling til
195 gjeldskommisjonens innstilling og til vår kriseplan iår. I den kriseplan som nu er blitt spesialkomiteens mindretalls innstilling har vi forsøkt, ikke bare å se alle krisespørsmål i sammenheng, men vi har også forsøkt å stake op de linjer som vi mener vår økonomiske og produksjonsmessige utvikling bør følge på grunn av tidsutviklingen i det hele tatt.

200

Jeg nevnte, at Regjeringen i stortingsmeddelelse nr. 19 har uttalt sig om det forslag til kriseforanstaltninger som forelå ved siden av Regjeringens eget forslag. Denne stortingsmeddelelse nr. 19 er et omfangsrikt og det er et interessant verk, men jeg for min del synes at det mest interessante ved
205 stortingsmeddelelse nr. 19 og ved hele boken er det, at den nesten utelukkende behandler arbeiderpartiets forslag. Jeg ser deri det beste bevis for, at våre forslag ansees av de borgerlige innen alle leire for det farligste for dem som absolutt på tross av alle kjensgjerninger, på tross av alle forhold som vi står oppe i, vil oprettholde de nuværende forhold og den nuværende tilstand.

210

Og det er så menn ikke småfolk som Regjeringen har mobilisert for å kunne slå arbeiderpartiets forslag ned. Vi kan bare lese i gjengivelsen av innholdsfortegnelsen som departementet har satt op i sin innledning til departementets betraktninger. Det er den pengetekniske komité, direksjonen
215 for Norges bank, det er hypotekbankens direksjon, det er styret for småbruk- og boligbanken, det er styret for kommunalbanken, det er forsikringsrådet, det er statens pensjonskasse, det er bank- og sparebankinspeksjonen, det er Den norske bankforening, det er centralforeningen for Norges sparebanker, det er De norske livsforsikringsselskapers forening med flere. Det er en ganske vakker
220 bukett av sakkyndige som her er blitt mobilisert for å uttale sig om kriseplanen, om hvad der bør gjøres for å lette forholdet for dem som nu har det verst her i landet, og resultatet var da også at når alle disse uttalelser forelå offentlig gjennom St. med. nr. 19, så var det formelig som hele den borgerlige presse, alle borgerlige aviser, jublet over at nu var det da endelig bevist at arbeiderpartiets

forslag, ja, det var alle feil ved det, det var løst sammentømret, var lite gjennomtenkt, det var ikke utformet i detaljer, og selvfølgelig - det har alle eksperter sagt - det var ubrukbart, og det vilde gjøre galt verre, og derfor var det en selvfølge at alle forslag måtte forkastes.

230

Et så selvfølgelig forslag, kan jeg si, som f. eks. arbeiderpartiets forslag om at man skulde nedsette en komité for å ta alle fiskerispørsmål op til undersøkelse og da især hvad der kunde gjøres for at fiskeribedriften skulde bli mer lønnsom for fiskerne selv - et sådant forslag kunde man jo ikke erklære for grunnlovsstridig.

235

Man kunde jo heller ikke godt erklære det for aldeles ubrukbart, det var ikke godt å komme forbi det, man kunde ikke nedvotere det. Ja, men da forsøkte man sig med et lite forhåndskup for å kunne okkupere - man lærer også her i Stortinget av okkupasjonslysten som har vært til stede i de senere år - men vi fikk gudskjelov forhindret det.

240

Når vi gjennomleser fortegnelsen over dem som er blitt engagert for å uttale sig om arbeiderpartiets forslag, vil nok de fleste, tror jeg, bli opmerksom på en ting, og det er det at det er bare den ene part i det spørsmål det her gjelder, som er blitt spurt. Det er bankene, det er alle de som representerer pengenes interesser i vårt offentlig økonomiske liv, men den annen part: arbeidet og arbeidets utøvere er overhodet ikke blitt spurt når det gjelder denne sak. Ja, jeg skal innrømme at det er for såvidt ikke noget nytt. I vårt nuværende samfund, under de borgerlige partiers ledelse av vår politikk, så har ikke arbeidet vært meningsberettiget når det gjelder disse spørsmål, det har kun vært

245

250

pengeinteressene, pengemakten som skulde høres. Når det gjelder vårt økonomiske liv, så er det bare noen få utvalgte, den økonomiske overklasse som skal være meningsberettiget.

255

Det er en gjentakelse, en gjenganger, kan vi si, av maktforholdene i vårt politiske liv for godt og vel hundre år siden. Da var det også bare et fåtall, noen få utvalgte som satt inne med den politiske makt og hele den politiske viden, og som var meningsberettigede til å uttale sig om de spørsmål; bønder og andre av den gemene hop hadde ikke nogen som helst slags rett til å uttale sig, og det var en formastelse fra dem å ville gjøre sin mening gjeldende på det politiske område.

260

Nu har vi akkurat det samme forhold når man står overfor å skulle uttale sig om hvordan vårt økonomiske liv skal legges an. Jeg våger dog å påstå, at hvis disse

265 spørsmål som vi i dag behandler her i Stortinget, var blitt forelagt hele det arbeidende folk til uttalelse, vilde vi nu fått se en like så enstemmig tilslutning til det norske arbeiderpartis forslag som pengeinteressene enstemmig har gått våre forslag imot.

270 Det er i den siste måned især, eller rettere sagt efterat Stortinget har trådt sammen, blitt skrevet nokså meget om ønskeligheten av at vi skulde ha oppløsningsrett her i landet. Det er enkelte aviser som virkelig har felt krokodilletårer over at vi nu ikke hadde oppløsningsrett. Jeg vil få si det på den vis, at om vi hadde hatt oppløsningsrett og om Regjeringen eller de borgerlige
275 partier, som jo har flertall i denne sal, hadde tordet benytte denne oppløsningsrett i dag, ja da spår jeg, at et eventuelt nyvalg nu skulde ha gitt en tilslutning til det norske arbeiderparti som vilde ha stillet fjorårets tilslutning aldeles i skyggen. Vi har nu 69 representanter, de borgerlige har 81 tilsammen, men jeg er aldeles overbevist om på grunn av det kjennskap jeg har til stemningen utover i
280 bygdene, at de borgerlige partier vilde ikke få så mange representanter tilsammen ved et eventuelt nyvalg som vi har idag. Man kan si at det er en påstand, men går man utover og snakker med folket, de almindelige bønder og småbrukere, skogsarbeiderne, fiskerne, arbeiderne, vil man få høre hvordan stillingen er idag.

285 Den institusjon som har tatt hardest i når det gjelder våre forslag - alle uten undtagelse - er den såkalte pengetekniske komité. Den har funnet feil, bare feil, uriktigheter, uvidenhet - ja, jeg tror jeg tør si, at når man har lest denne lange utredning grundig igjennem, forstår man at denne pengetekniske komité mener
290 å ville forsøke å gi folk inntrykk av at det norske arbeiderpartis hele kriseplan bunner i uvidenhet og vi kan gjerne si dumhet. Og triumferende forteller denne komité, at f. eks. en så bekjent mann som Mr. Keynes i England har spottet over sådanne forslag og planer som vi i det norske arbeiderparti har fremlagt. Jeg er sikker på, at både Regjeringen og for øvrig også mangen annen god, rett-troende
295 venstremann kan ha lest disse uttalelser og smilt, og så har de sagt som så ved sig selv: Ja ja, er det ikke det jeg alltid har ment, Keynes er en god venstremann, og det er jo venstre som har rett, det er jo noget stort sludder med dette arbeiderpartiet.

300 Jeg tror jeg må få lov til å rokke lite grand ved denne selvbevisste pengekomité's flertalls fremstilling av hvad Mr. Keynes har ment om disse spørsmål. Samtidig hermed vil jeg få understreke, at der finnes folk også her i landet som har syslet

305 med disse saker og som ikke er så aldeles enig i pengekomiteens flertallssyn på disse spørsmål. Professor Ragnar Frisch som har opholdt sig i England en tid, men som kom tilbake til Oslo igår, har sendt Stortinget en skrivelse bilagt med et brev fra Mr. Keynes, en skrivelse som jeg er bemyndiget til å lese op under denne debatt. Skrivelsen og brevet lyder slik:

310 «Til Stortinget!

Regjeringens pengetekniske komité har i sin for Stortinget fremlagte betenkning av 24 februar 1934 (St. med. nr. 19 - 1934, bil. 1) fremført en rekke argumenter mot den arbeids- og kredittutvidelse som arbeiderpartiet er gått inn for, og som
315 er nærmere behandlet i partiets kriseplan av 1934. Herunder har pengekomiteen søkt å støtte sig på den verdenskjente pengeautoritet Mr. J. M. Keynes, Fellow of Kings College, Cambridge (pengekomiteens betenkning side 4 og 6).

Da pengekomiteens argumentasjon her synes å bygge på et feilaktig grunnlag, og
320 da Stortinget naturlig må tillegge en uttalelse fra pengekomiteen stor vekt, har jeg ansett det som min plikt å beriktige anførselene.

Pengekomiteen anfører som et av sine hovedargumenter at en kredittutvidelse er farlig og vil lede til inflasjon med mindre den bygger på en forutgående
325 økning av sparingen i samfundet (økning av bankinnskuddene o. s. v.). Og da sparingen for tiden hos oss er meget mangelfull, vil grensen for en kredittutvidelse i praksis måtte bli meget snever.

Komiteen bruker visstnok ikke direkte disse uttrykk, dens formulering er mer
330 vag, men dens uttalelser må i hovedsaken opfattes på denne måte, hvis de i det hele tatt skal ha nogen mening som et alvorlig argument mot arbeiderpartiets kriseplan. Det er også utvilsomt at pengekomiteens argumentasjon - såvel av stortingsmenn som av publikum i sin almindelighet - vil bli oppfattet på denne måte. Og det er nettop som støtte for dette argument om at en kredittutvidelse
335 er farlig med mindre den bygger på en forutgående økning av sparingen, at henvisningen til Keynes - bl. a. citatet fra Keynes om ønskeligheten av alltid å oprettholde balanse mellom sparing og kredittutvidelse - må bli forstått.

Dette er et misbruk av Keynes' navn. Enhver som virkelig kjenner Keynes' teori -
340 og særlig den spesielle bruk han gjør av begrepet sparing - vil straks være klar over det. De bruddstykker av hans arbeider som er citert i pengekomiteens

memorandum og den bruk som der er gjort av dem, gir et fullstendig feilaktig bilde av hans standpunkt. Keynes er i virkeligheten en skarp motstander av det ortodokse, «passive» synspunkt som pengekomiteen her har gitt uttrykk for. Og han tilhører nettopp den gruppe av moderne pengeteoretikere som har arbeidet sig frem til det «aktive» grunnsyn, der er uttrykt i arbeiderpartiets arbeids- og kredittutvidelsespolitikk.

At dette er så, fremgår med all tydelighet av Keynes' brev til mig av 15 mars d. å. (vedlagt i original). Brevet er skrevet efterat jeg under personlige samtaler med Keynes i Cambridge 12 og 13 mars i år hadde forklart ham situasjonen og oversatt for ham de angjeldende deler av arbeiderpartiets kriseplan og pengekomiteens memorandum. Brevet lyder i oversettelse så:

«Bloomsbury 15 mars 1934.

Kjære professor Frisch.

Jeg må takke Dem for at De har gjort mig opmerksom på et avsnitt i et memorandum fra den norske regjerings pengekomite (St. med. nr. 19/1934 bil. I), hvor mine meninger er omtalt. Jeg vil gjerne benytte anledningen til å si at denne henvisning gir inntrykk av å bygge på en misforståelse av mitt standpunkt.

Vedkommende avsnitt lyder slik:

«Denne tanke at produksjonsapparatets effektivitet nu er så stor at . . . nyinvesteringer til økning av konsumsjonsmengden er ikke nødvendig . . . beror på en synkverving. Forholdet er, at det som trengs, er en utvidelse av produksjonsapparatet . . . Men er det så, da kommer «sparing» inn som et meget viktig moment, og man kan ikke se annet enn at Keynes på dette punkt har pekt på noget som er meget viktig.»

Dette synes å antyde at jeg er av den opfatning, at sparing - i betydningen av at man holder tilbake (undlater å forbruke) en større del av inntekten enn tidligere - er en nødvendig betingelse for en utvidet investeringsvirksomhet. Hvis komiteens uttalelse er således å forstå, så er i virkeligheten mitt synspunkt nettopp det motsatte. Jeg mener, at hvis publikum (samfundet, the community) blir bragt til å minske den procentdel av sin inntekt som det anvender til

løpende forbruk, så vil det lede til tap for forretningslivet og vise sig å hemme
nyinvesteringen og endogså hemme selve sparingen. Ti den økede arbeidsløshet
som blir følgen, vil nedsette publikums samlede inntekt så sterkt, at den samlede
385 opsparte sum vil bli endogså mindre enn før.

Efter min opfatning vil den riktige metode til å istandbringe en økning av
realkapitalen være å opmuntre kapitalproduksjonen direkte, enten ved kreditt-
og pengepolitikken, eller ved organiserte foranstaltninger for å presse ned renten
390 på lange lån, eller ganske særlig ved offentlige arbeider igangsatt direkte av
staten. Foranstaltninger av denne art vil ikke bare øke beskjeftigelsen og den
almindelige velstand, men de vil også øke selve sparingen. Ja, de er i virkeligheten
det eneste effektive middel til å opnå en slik økning.

395 Den økede beskjeftigelse som fremkalles ved den økede kapitalproduksjon - og
jeg tenker da ikke bare på den beskjeftigelse som skapes direkte, men også på den
som skapes indirekte gjennom den økede kjøpekraft og den økede konsumsjons
efterspørsel fra dem som blir beskjeftiget direkte - vil øke publikums
(samfundets) realinntekt så sterkt at publikum ganske naturlig og på eget
400 initiativ vil øke den sum der settes til side som sparing.

Ikke bare det, men det kan efter min mening påvises teoretisk at
beskjeftigelsesgraden har en tendens til å fortsette med å vokse inntil publikums
realinntekt er steget så sterkt at det setter til side som sparing nettopp det beløp
405 som er nødvendig for nyinvesteringen av realkapital.

De kan bruke dette brev på en hvilken som helst måte De finner tjenlig, for jeg
vil meget beklage at citater fra mig blir brukt mot de foranstaltninger til
kapitalinvesteringens fremme som jeg mener er uomgjengelig nødvendige når
410 man vil søke å minske arbeidsløsheten og øke den økonomiske aktivitet i våre
forskjellige samfund, så den kommer nærmere op til det den bør være.

Deres hengivne

415 J. M. Keynes»

Keynes er vidende om og innforstått med at i hans brev oversendes Stortinget.

Oslo. 19 mars 1934.

Ærbødigst

Ragnar Frisch

425

(sign.).»

Keynes brev i original er bilagt skrivelsen, som vil bli mangfoldiggjort og siden utlagt på representantenes plasser. -

430

Jeg vil kun tillegge at hadde vi den samme gode anledning til å opnevne komiteer og sakkyndige av den mest forskjellige art, som vi visste sympatiserte med vårt syn og vår samfunnsopfatning, slik som Regjeringen har gjort, så skulde også vi kunne ha skaffet til veie en hel sekk full med kritikk og
435 fordømmelse over Regjeringens forslag, sådan som Regjeringen har skaffet til veie overfor våre forslag.

440

Jeg vil også få lov å legge til at når pengekomiteen, som har brukt de sterkeste uttrykk likeoverfor vårt forslag, til slutt erkjenner at den her er kommet med kritikk, men ikke med noget forslag som skulde være bedre eller være innstillet på å forbedre forholdene, slik som arbeiderpartiets forslag har tatt sikte på, så vil jeg få lov å si at det er ingen sak å sitte i godt betalte embeder her i landet og være sakkyndig på disse områder, men aldri komme med positive forslag, og når det så gjelder folk fra arbeiderklassen som har liten utdanning, som har liten tid og
445 råd og anledning til å arbeide med disse saker, ja så er det ingen sak for disse ærede sakkyndige å sette sig på sin høie hest og komme med sin sure kritikk og påvise feil både her og der i disse ting, uten å komme med noget positivt selv.

450

Hadde jeg vært sakkyndig på disse områder, hadde jeg hatt den utdanning som disse herrer har hatt, som har optrådt så arrogant likeoverfor vår forslag, så hadde jeg skammet mig for, i disse tider, bare å rakke ned på det som man forsøker å skaffe tilveie for å forbedre forholdene her i landet. Det hadde vært en skam for mig. Jeg vil ha sagt disse ord fordi der har vært brukt et sprog og en uttrykksmåte, der har vært benyttet en så arrogant tone overfor forsøk på å
455 fremsette forslag som man mente skulde kunne forbedre situasjonen, at disse folk er ærlig verdt å få sig en omgang både på den ene og annen måte.

Jeg har før nevnt at samtlige borgerlige partiers medlemmer i spesialkomiteen

460 har sluttet sig til Regjeringens forslag når det gjelder bekjempelse av krisen. Fra 1925-26, da våre forslag om valutaen, om vår pengepolitikk, blev fremsatt, og til spesialkomiteens behandling av krisespørsmålene i år har den samme parole lydt her i tinget: stem arbeiderpartiets forslag ned! Selv om enkelte av spesialkomiteens medlemmer kanskje fant at Regjeringens forslag var magert på 465 forskjellig hold så var det bare en ting det først og fremst gjaldt om: stem arbeiderpartiets forslag ned. Og så, for å bøte på den magre ryggrad som stakk frem enkelte steder i Regjeringens forslag har da komiteens flertall forsøkt å omplasere beløpene og har foretatt en del taskenspillerkunster med de forskjellige foreslåtte beløp, for derved å kunne tilgodese ting som de forstod 470 ellers vilde bli mottatt med misnøie utover i landet. Jeg skal ikke her gå i detaljer, det blir det anledning til under behandlingen av de forskjellige forslag, men jeg vil dog under den almindelige debatt nevne enkelte ting.

Regjeringen har i St. med. nr. 11 til arbeidsløshetens bekjempelse og til lindring 475 av krisen foreslått stillet et beløp til Regjeringens disposisjon på 9 mill. kroner. I betraktning av at der ifjor til de samme formål var bevilget 9 250 000 kroner skulde man synes at 9 mill. kroner i år ikke var så svært meget å skryte av. Den som har lest St. med. nr. 11, og det går jeg ut fra man har, vil imidlertid være opmerksom på følgende: Både Regjeringen og komiteens flertall uttaler 480 anerkjennende ord om det arbeid som er utført for fremme av jorddyrking og bureising, og at det er det beste middel vi har til å avhjelpe arbeidsløsheten å gi økede bevilgninger til bureisingen og jorddyrkingen. Regjeringen har til de forskjellige formål som knytter sig til denne post foreslått 9 995 000 kroner i det hele, 347 000 kroner mer enn ifjor.

485 Men så begår Regjeringen den lille omplaseringskunst at den regner ut hvad man må ha til bureising og jorddyrking, sett ut fra virksomheten som den var ifjor, og det som forventes å måtte trenges i år. Den får det til 9 995 000 kroner, men så kutter den dette beløp i to deler, og så fører den op 6 645 000 kroner 490 som ordinær bevilgning, og så tar den rumpen, kan jeg si, 3 350 000 kroner og opfører det som ekstraordinært for i år. Det er omtrent som om en mann som under almindelige omstendigheter brukte, la oss si, 10 sekker kraftfor til sin besetning; så sier han til kona si: i år er det krise, kona mi, nu må vi sannelig anskaffe oss litt kraftfor som ekstraordinær foranstaltning for krisen. I år skal vi 495 kjøpe 5 sekker ordinært og 5 sekker ekstraordinært, da har da vi også gjort vårt til å bekjempe krisen.

500 Komiteens flertall fant at det var ikke meget å reklamere med det som var opført til bureising og nydyrking. Vårt forslag som foreslår betraktelige økninger på flere områder i forbindelse med jorddyrkingen og jordbruket, det var det jo ikke tale om. Heller ikke var det tale om en reell forhøielse utover det beløp som Regjeringen hadde foreslått.

505 Regjeringen hadde ved siden av disse 3 350 000 kroner til bureising og nydyrking også opført 1 150 000 kroner ekstraordinært - det anerkjenner jeg - til forskjellige tiltak til fremme av bedre jordbruksdrift, - bidrag f. eks. til kunstgjødsel, bidrag til gjødselopsamling, bidrag til korte kurser, bidrag til prøvning av forskjellige planter og dyrkingsarter, som kunde egne sig for
510 småbruk i de forskjellige deler av landet. Jeg vet at det er tiltak som den nuværende landbruksminister, statsråd Five, alltid har interessert sig for, det var tiltak som han satte likeså høit for mange deler av landet og for en hel del av våre jordbrukere, som f. eks. korntrygden, dengang den blev innført.

515 Men disse tiltak, bidragene til kunstgjødsel, til gjødselopsamling, til kurser for disse småbrukere og jorddyrkere, kort sagt disse tiltak, det er likesom de ikke har interessert komiteens borgerlige flertall noget videre. Enn skjønt det ikke fremgår så klart av innstillingen, så er dog meningen den at 500 000 kroner av dette beløp skal overflyttes til bureisingen og nydyrkingen. Jeg gratulerer hr.
520 statsråd Five med den støtte han har fått av sine partifeller i spesialkomiteen.

Og så ved siden av det har komiteens flertall overført 1 million av de til Regjeringens disposisjon stillede 9 millioner, til bureising og nydyrking. Vi skal samtidig merke oss at av disse 9 millioner, som Regjeringen skulde ha til å møte
525 alle krisens krav med, hadde Regjeringen selv på forhånd bundet, låst fast, kan vi si, 750 000 kroner til riksveien gjennom Nord-Norge. Riksveien gjennom Nord-Norge vet vi er blitt ikke bare et krisespørsmål, men også et agitasjonsmessig partispørsmål, som man må tilgodese først og fremst, foran nogen annen ting.

530 Men ikke nok hermed. I Regjeringens forslag var det bare opført 1 500 000 kroner til lån til redskaper for fiskere og til annen støtte for fiskere. Det var ikke så meget å by fiskerne i disse vanskelige tider, det var alle sammen klar over som leste disse ting, uten at man behøvde nogen pekepinn for å se det. Og for å rette på dette, for å skaffe litt mer opmuntring for fiskerne også i kriseplanen, så
535 måtte igjen disse snaue 9 millioner kroner til Regjeringens disposisjon, disse 9 millioner kroner, hvorav 750 000 kroner var bundet på forhånd, og som nu

yderligere var redusert med 1 million kroner til bureising; så måtte igjen denne bevilgning holde for.

540

Jeg sa i komiteen, at jeg forstod at det borgerlige flertall i år så på denne bevilgningen, disse 9 millioner kroner, som viste sig å være for lite ifjor, omtrent som på den bekjente krukke i Sarepta, som aldri blev tom. Men nu er det minket betydelig i krukken, nu er det ikke stort mer igjen enn 6 450 000 kroner som
545 Regjeringen skal ha å møte alle krav med. Vi vet alle sammen hvordan det i årets løp kommer skrivelser og andragender fra herredsstyrer i nord, syd, vest og øst, fra privatfolk og fra alle dem som ikke vet sin arme råd, om at nu må Socialdepartementet bevilge nogen kroner til å avhjelpe den verste nød med. Og så reduserer man dette lille beløp på 9 millioner kroner allerede på forhånd for å
550 binde det til dette eller hint formål, som egentlig skulde ha vært tilgodesett med sin egen bevilgning på krisebudgettet.

555

Men vi skal være opmerksom på at de 800 000 kroner som man har avsatt til å opmuntre fiskerne med, skal brukes til småhavner og båtstøer. Arbeiderpartiet hadde foreslått en reell forhøielse av havnebudgettet for derved å skaffe arbeid og rørelse ut over langs hele kysten, hvor det nu er vanskeligheter overalt, og det var ganske givet at man måtte ha noget å møte krisen med, og så tok man 800 000 kroner av det som er stillet til Regjeringens disposisjon for å skaffe båtstøer og småhavner til fiskerne, så de ikke skulde grine så altfor meget. Bare det ikke
560 går med disse båtstøer omtrent som da vi behandlet bensinavgiften, og det var en av de borgerlige representanter som skulde forklare hvorfor han hadde stemt for denne bensinskatten, som jo også rammet fiskerne, og de slet jo ikke landeveiene med sine båter; han forklarte at fiskerne skulde få så mange velsignelser i og ved denne bensinavgiften, de skulde få båtstøer, men ikke bare
565 det, enhver fisker kunde nær sagt gjøre regning på å få sin egen festekjetting på statens bekostning herefter.

570

Det er bare på et punkt at den kompakte enighet mellem de borgerlige partier ikke har strukket til, og det er når det gjelder jordbrukets lønnsomhet, eller la oss konkretisere det: når det gjelder smørprisen. Vi har sagt og vi holder fast ved, at vi ser gjeldsbyrdene, rentenedsettelse, jordbrukets lønnsomhet og arbeidsløshetens bekjempelse i sin sammenheng, og hvis de borgerlige partier vil ta op alle disse spørsmål til en effektiv løsning, så har vi sagt - og vi holder fast ved det - at da vilde vi ta op både deres og våre forslag og standpunkter til en
575 alvorlig og reell drøftelse for å forsøke å nå frem til det som man kunde nå frem

til, til den best mulige løsning. Men våre forslag vilde man ikke engang se på, langt mindre diskutere. Fra de hold som har satt op forhøielse av smørprisen som universalmiddel mot krisen, blev det ganske tidlig under komiteens arbeid
580 antydnet for oss at de allerede hadde reist ut på frierferd til venstre og Regjeringen, men hvis ikke det førte frem, hvis de der fikk avslag, vilde de se innom oss på tilbakeveien. De kom innom oss også, de kom innom oss igjen, og de fortalte at forlovelsen var så nær sagt i orden, men at venstre var så snau til å ville gi medgift, og nu var det spørsmål om ikke vi skulde ville legge ut den
585 manglende medgift for venstre, så kanskje vi også kunde bli bedt med i bryllupet. Da vi så ikke vilde gå med på dette arrangement, efter at alle våre forslag var nedvotert, efter at alle våre forslag var nedvotert uten en grundig og reel prøvelse, så hyles det op om at vi ikke vil hjelpe bøndene, og så hyles det op om at det er vi som har limet Regjeringen Mowinckel fast til taburettene. Det er
590 ikke vårt lim som er brukt her, det limet blev køkt sammen i den samarbeidskomité som begynte sitt arbeid straks efter valget og som fortsatte ved siden av spesialkomiteen her i Stortinget. Vi har ikke hatt noget hverken med limet eller kokingen og ikke med plasingen av limet heller.

595 Vi har fremsatt vår kriseplan som er i overensstemmelse med det arbeidsprogram som vi la frem for velgerne og som vi vant vår valgseier på. Vi har pekt på at de forandrede produksjons- og omsetningsforhold absolutt må føre til at stadig nye tusener kastes ut i arbeidsløshet. Vi peker nu som så mange ganger før på at disse forhold har ført til og vil fremdeles føre til at tusener og
600 atter tusener av vår ungdom blir gående ledig, ja en hel generasjon er allerede nu ført over på fattigkassen, og skal de borgerliges visne politikk fortsette lenger, så vil nye generasjoner ikke ha annet i vente enn fattigkassen, nød og elendighet.

Krisen har medført at alle land forsøker å gjøre sig selvhjulpne på alle områder,
605 og den medfører også - det skal vi ikke være blinde for - dumping av forskjellige lands overskuddsproduksjon. Dette i forbindelse med at den innenlandske kjøpeevne stadig forringes på grunn av arbeidsløshet og nødsarbeid vil medføre at vanskelighetene stadig økes for vår produksjon. Det vil nemlig bli vanskeligere og vanskeligere å få den avsatt til nogenlunde lønnende priser, og selv om man
610 forsøker kunstig å øke enkelte priser, for eksempel på jordbruksprodukter, priser som vi alle sammen er enige om er for små, selv om vi øker prisene, så vil de økede priser ikke komme produsentene til gode hvis man samtidig undlater å rydde op i gjeldsbyrden og renteutsugningen. De økede priser vil gå over i kreditorenes store lommer.

Alle disse spørsmål har vi tatt op i vår kriseplan og har sett dem i sammenheng. Vi har fremlagt forslag i tidens og krisens mest brennende spørsmål, eller vi har foreslått flere av de problemer som den nye tid reiser, grundig utredet for at man
620 så siden kan ta stilling til dem. Men over det hele setter vi som en manende appell nu som under valgkampen: arbeid, skaff arbeid, øk arbeidsmulighetene i vårt land. Det er det eneste som kan hjelpe under de nuværende vanskelige forhold.

625 Men de borgerlige partier samlet i en blokk limet sammen med det limet de har kokt efter at de så hvordan valgresultatet falt ut, stemmer alle våre forslag ned. De sier at vi har ikke råd til dette her, vi har ikke råd til å sette folk i arbeid. Vi har så god råd til å la dem gå ledige. Tilstanden utover landet er så trøstesløs som den overhodet kan bli. Bøndene kan ikke få solgt sine produkter til lønnende
630 priser. Det er smått stell økonomisk sett i tusener av bønders og småbrukeres hjem, så den som ikke selv har vokset op under samme vilkår, han kan ikke forstå hvor store vanskelighetene er i disse hjem og hvor mange savn de må pålegge sig. Hundretusener av våre medmennesker lider under arbeidsløshetens forbannelse. Jeg skal ikke her skildre arbeidsløshetens virkninger i detaljer
635 hverken for den enkelte eller for familien. Jeg vil bare få lov til å si den ting at svartere, tyngre, mer knugende håpløshet finnes ikke i verden enn å gå arbeidsløs. Og fiskerne hvordan har de det? Les beretningene, f. eks. i Aftenposten fra Sula, fra Frøya, fra Gjeslingene o. s. v., og stillingen er vel så nogenlunde likedan, like fortvilet enten man reiser lenger sør eller lenger nord
640 langs hele vår kyst. Slik er stillingen i vårt lovpriste samfund idag.

Hr. Stray sa igår at våre forslag, arbeiderpartiets forslag, kunde ikke rummes innenfor det nuværende samfunds ramme. Nuvel. Er det riktig, så sier jeg: gi rum, gi rum ikke bare for de forslag, men også for det syn, for den
645 samfundsopfatning som ligger til grunn for forslagene. Hvis ikke det blir gjort, så sprenges allikevel den nuværende ramme av den nuværende økonomiske elendighet før eller senere.

650

Kilde

Stortingstidende 1934, s. 407-417

655 **URI**
<https://www.virksommeord.no/tale/de-sakkyndiges-ord>

660

665

670

675

680

685

690